

NOVÁ TÉMATA, NOVÉ VÝZVY: MUŽSKÉ PRÁVO BEZ OTAZNÍKŮ

Kateřina Šimáčková, Barbara Havelková, Pavla Špondr Večl

Milé čtenářstvo,

vracíme se k Vám s druhým dílem Mužského práva. První díl se ještě ve svém titulu ptal, zda jsou právní pravidla neutrální; ale již jeho texty jsme dokázali, že právní pravidla jsou výrazně ovlivněna tím, že jsou tvořena v patriarchální společnosti, ve které rozhodovali a stále většinově rozhodují privilegovaní muži, a že jsou založena primárně na jejich životní zkušenosti a potřebách. Životní zkušenosti žen, lidí z různých menšin, dětí nebo jinak zranitelných lidí zůstávají často nepovšimnuty, a proto některá pravidla mohou mít na jejich životy neočekávaně nespravedlivý dopad.

Tento díl už je tedy nazván jen Mužské právo II a obsahuje další příklady toho, že právní pravidla či praxe nedopadá na všechny lidi stejně a zvyhodňují svět tradičních privilegovaných mužů a případně též těch, kdo se jim nebo jejich pravidlům přizpůsobí. Od publikace minulého dílu se něco možná trochu zlepšilo, ale cítíme i silnou zpětnou reakci (*backlash*). Navíc pozitivní změny (například změna definice znásilnění nebo zákon o odškodnění nuceně sterilizovaných žen) přinášejí znovu další problémy. Sandra Pašková ve svém textu *Odškodnění nuceně sterilizovaných žen – vítězství s hořkým koncem* popisuje praktické zkušenosti s nedostupností slíbeného odškodného pro řadu poškozených. Nová definice znásilnění sice konečně odpovídá našim mezinárodním závazkům, ale mohla být zvolena lepší varianta definice (ano znamená ano), jak popisuje ve svém textu *Znásilnění bez násilí* Pavel Houdek. I kroky správným směrem v sobě nesou určité zklamání, na které tato kniha také upozorňuje. Je také zajímavé, že nejen název knihy, ale názvy příspěvků v tomto druhém dílu obsahují méně otazníků než v prvním dílu. Možná už jsme si svými zjištěními a závěry jistější, chceme více odpovídat a navrhopvat než jen klást otázky. Stále jsou ale naše texty otevřené a nabízející pokračování debaty.

V minulém díle jsme Vám vysvětlili, proč Vás oslovujeme jako čtenářstvo – od generického maskulina přes použití obou rodů oslovení až k rodově neutrálnímu oslovení jsme dospěli také s ohledem na inkluzivnější přístup ke všem, kdo by se mohli či mohly rozhodnout nás číst. Právě úvahy nad citlivým jazykem a snaha o laskavou řeč, která by nikoho nevyučovala, u některých vyvolávala nesouhlas až útočné reakce. O to více udivující, neboť oslovení čtenářstvo bývalo běžně používáno v prvorepublikové komunikaci. Genderově citlivý jazyk se však jako další podobná témata stal bohužel v poslední době bojištěm kulturních válek.

1 Setkávání, debaty a vzájemná inspirace

Čtenářstvu předkládané texty mají ambici nahlédnout na právo z pohledu kritiky patriarchálních či androcentrických stereotypů, což autorstvo vystavuje náročnému úkolu. Už od počátku jsme v podezření, že naše texty nejsou objektivní, protože jsou přiznaně psány z pohledu feministické kritiky práva. Co je to ale objektivní? Kdo je schopen*na se kompletně oprostít se od sebe sama, svých prožitků a zkušeností? Od svých zálib nebo i obecně zaužívaných myšlenkových schémat? Domníváme se, že pokud je odvedena poctivá a kritická vědecká práce, lepší je předložit a vysvětlit svá subjektivní východiska a vypořádat se s nimi než žít ve falešné představě univerzální objektivnosti a neutrality. My v knize často popisujeme námi prožité či vypořádané nespravedlnosti, čímž, domníváme se, veřejný prostor obohacujeme o pohledy, které by mohly zůstat skryty. K hodnocení, popisu a hledání východisek ale přistupujeme rigorózně a s čistou myslí. Chceme vycházet a vycházíme z nových, někdy menšinových pohledů, ale zároveň nerezignujeme na poctivost argumentace, transparentnost a respekt k principům vědecké práce i práva. Takže například v případech sexuálního násilí sice myslíme s velkým pochopením na oběti sexuálních útoků, současně ale musíme respektovat všechna pravidla týkající se presumpce nevinoty a zákazu retroaktivity. V některých případech otevírají naše příběhy zranění a traumata jednotlivých autorů a autorek – ať už ve vztahu k jejich životní zkušenosti například v oblasti péče či profesní kariéry, nebo velkého pochopení pro lidi ve svém okolí, kteří trpí popisovanými nespravedlnostmi. Účast v našem projektu je pro naše autorstvo komplikovaná, „nesou svou kůži na trh“. Naše autorky často čelí všem výzvám svého životního příběhu, jako je skloubení profesního, soukromého a rodinného života, jejich zvýšená citlivost na problémy slabších aktérů právních vztahů jim komplikuje kariéru, a navíc je vede k přijetí osobních závazků pomoci a péče. I proto nám dokončení knihy vždy bere více času – chceme být dostatečně vnímavé ke všem osobním starostem našeho autorstva, ale současně nepolevit v odborné kvalitě žádného z textů.

Zvolili jsme formu workshopů nad všemi texty, což umožnilo nejen zlepšení jednotlivých textů, ale i vytvoření společenství lidí hledajících nejlepší řešení předložených právních a společenských problémů a diskutujících o právních textech. Věříme, že to má přidanou hodnotu i pro rozvoj akademické excelence a právní erudice v naší zemi i pro každou z nás. Uvědomili jsme si, že je třeba kultivovat debatu i mezi námi navzájem.

2 Střety uvnitř feminismu – umění spolu produktivně nesouhlasit

V rámci feminismu vždy existovaly různé proudy a mezi nimi spory. V rámci „první vlny“¹ se zastánkyně a zastánci práv žen neshodly*¹, zda se soustředit primárně na občanská a politická práva, jako je právo volební (liberální feminismus), či na sociální a hospodářská práva, jako jsou ochrana v pracovních vztazích, právo na sociální zabezpečení atd. (socialistický feminismus). V rámci „druhé vlny“ feminismu existovaly debaty mezi těmi, kdo chtěly*¹ používat primárně argument rovnosti pohlaví (ve smyslu stejnosti jejich lidství; právně to vedlo k symetrické aplikaci principu rovnosti²), a těmi, kdo zdůrazňovaly*¹ ženskou jinakost a nutnost ji lépe ocenit³ a podporovat: od ochrany tělesné zranitelnosti (třeba v souvislosti s těhotenstvím) po lepší zohlednění typické ženské zkušenosti (větší podpora neplacené práce a péče typicky vykonávané ženami v domácnostech). Od radikálních feministek druhé vlny, jako je Catharine MacKinnon, se kritika snesla na oba tyto postoje jako příliš nekritické přijetí muže jako normy; muže jako všeho-míry, jak pro stejnost, tak pro odlišnost. Mezi těmi, kdo argumentovaly*¹ pro větší ocenění péče či jiných typicky ženských vlastností, činností či zkušeností, existují také dvě odlišitelné pozice. Na jedné straně ti, kdo určité charakteristiky vnímají jako ženám vlastní, tedy jako ženské bez uvozovek (esencialistický přístup), a těmi, kdo poukazují na fakt, že skutečnou „ženskost“ není možné identifikovat kvůli nánosům genderové socializace, hovoří tedy o „ženských“ vlastnostech v uvozovkách a chápou je jako plně sdílné a přenositelné na muže (anti-esencialismus).⁴ Tato poslední zmíněná pluralita určitě existuje i v Česku a zástupkyně obou postojů se najdou i mezi autory a autorkami Mužského práva, přestože v textech jsme se snažili soustředit na otázky spravedlnosti nastavení (práva), pro kterou jsme metodologicky vybaveny*¹ a která je koneckonců výzkumnou otázkou svazku, než na ontologickou otázku ženství/„ženství“.

Další obecnější štěpení uvnitř feminismu existuje mezi těmi, kdo se soustředí na svobodu jednotlivých žen, a těmi, kdo chápou jejich svobodu jako determinovanou systémem a soustředí se na tuto strukturální analýzu. Příkladem oblastí, kde typicky dochází ke střetům, jsou témata jako prostituce či pornografie. Jedná se (ze strany osob, především žen, v prostituci či pornografii) o svobodné vyjádření sexuality kombinované s racionálním vyhodnocením svých ekonomických zájmů, nebo o vybrání jedné z mála nabízených špatných možností, které je pak *ex post* racionalizováno díky falešnému vědomí? Obecně je nám – opět z metodologických

¹ K periodizaci feministického hnutí viz například text Pavly Špondrové v prvním díle Mužského práva.

² Viz například první litigace na rovnost pohlaví ve prospěch mužů, vedené v USA Ruth Bader Ginsburg.

³ Viz neznámější práce Carol Gilligan.

⁴ Tuto otázku diskutovala podrobněji Barbara Havelková v *Mužském právu I*.

důvodů – bližší kritika systému (práva). Nicméně osobní pozice a preference se také mohou mezi autorstvem různit. A dokonce se akcenty na jednotlivce či strukturu mohou lišit i v rámci feminismu jedné osoby, s ohledem na téma. Je možné být spíše příznivkyní*cem legalizace a liberalizace prostituce/sexuální práce, ale současně se domnívat, že otázky péče o zranitelné osoby (ať již děti, postižené, nemohoucí, či staré) by měly být celospolečenskou otázkou řešenou kolektivně. A jsou také témata, kde se jeden přístup vychýlil do míry, kterou je třeba korigovat. V této knize jde zejména o téma porodnického násilí, kdy je – často nepodloženými a hypertrofovanými argumenty veřejného zájmu či práv dítěte – vážně zasahováno do individuálních práv, svobody a tělesné integrity žen (viz příspěvek Adély Hořejší).

Posledním typem střetu, který vyvěrá na povrch i v naší knize, je spor mezi přístupy reformace (zlepšení), transformace (přetvoření) či abolicie (zrušení). Toto spektrum vede od postojů kompromisních či „asimilačních“ (ve smyslu zařazení k „normálu“) po ty skutečně radikální, vše-bourající. Příkladem může být právě uvedený přístup k rovnosti. Reforma je, že „připustíme“ ženy k právům a případně i garantujeme rovnost s muži. Transformace je, že se zbavíme muže jako normy a místo používání argumentu rovnosti či rozdílnosti se primárně soustředíme na odstraňování nadvlády mužů a podřízenosti žen a mechanismů, které ji tvoří, udržují a podporují (jak argumentovala MacKinnon). Abolicie by se dala chápat jako odstranění všech mocenských nerovnováh v nejširším slova smyslu.

V naší knize tyto odlišné přístupy vystupují na povrch ve dvou debatách. Zprv v diskuzi o trestání. Na jedné straně je pozice, která chce, aby bylo adekvátně a na principu rovnosti trestáno též genderově podmíněné násilí – tedy činy, které se dějí převážně ženám, nebo ženám proto, že jsou ženy. Proti tomu stojí – novější – aboliční perspektivy, vystupující proti „žalářnickému státu“ (*carceral state*), který řeší sociální problémy represí. Zastánci aboličního přístupu jsou obecně pro přívětivost, dávání druhých šancí, odpouštění a reformaci a lepší zařazení trestaných do společnosti. První přístup reprezentuje například hnutí „Bez trestu“, které upozorňuje na častost podmíněných či jinak nízkých trestů u sexuálního násilí (viz příspěvek k Ženám v právu Kristýny Benešové). Druhému přístupu se blíží některá východiska příspěvku Petry Masopust Šachové o restorativní justici. Oba přístupy a jejich argumenty vidíme jako přínosné a důležité, přestože mnohá feministka*a si povzddechne, jestli to není až moc velká náhoda, že v momentě, kdy se konečně začnou brát vážněji trestné činy na ženách, dochází i k zpochybňování systému trestní justice jako celku.

Jiný příklad z knihy, ale i v rámci širších debat uvnitř mezinárodní *queer* komunity, je přístup k otázce manželství pro všechny. Většina českých gayů a leseb a pravděpodobně i celé společnosti⁵ si přeje odstranění diskriminace z důvodu sexuální

⁵ Viz výzkum agentury Medián z roku 2016, dostupný zde: https://www.median.eu/cs/wp-content/uploads/2016/07/1516421_Bleskovy_pruzkum_2016_III_homosexualove.pdf [cit. 2024-05-02], výzkum CVVM dostupný zde: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a5655/f9/ov230621.pdf [cit. 2024-05-02].

orientace, kterou představuje absence možnosti uzavřít manželství pro stejnopohlavní páry. V naší knize předkládá silný argument pro rovnost přístupu k manželství – soustředěný na děti stejnopohlavních párů – Adéla Horáková. Najdou se ale též (spíše menšinové) hlasy, které tento přístup vnímají jako „asimilační“ – přizpůsobující se heteronormativním představám o partnerství, které historicky v mnohém nebyly příkladem rovnosti, úcty a důstojnosti pro oba. Strategie boje za manželskou rovnost je pak kritizována a podporována je varianta „aboliční“ – manželství odmítat (v naší knize text Petra Aghy).

My tyto rozpory vnímáme pozitivně. Jeden z velkých cílů našich textů je otevřít společenskou debatu a současně ji kultivovat. A to, že máme jiné názory, přece neznamená, že jsme nepřátelé či že si nerozumíme. Různé pozice přináší především různé argumenty, a i když nedojdeme dialektikou teze a antiteze k syntezě, naše vlastní chápání i argumenty se slušně vedeným sporem posunou, vytříbí a posílí. Jsme přesvědčené, že různé feminismy mohou přátelsky koexistovat.

3 Autorstvo Mužského práva

Zásadní ambicí už prvního svazku Mužského práva bylo podpořit a představit skvělé právničky, které by neměly zůstat ve stínu a s nimiž by se mělo počítat pro vlivné pozice, jež rozhodují o naší budoucnosti. I v této snaze druhý díl pokračuje, někdy znovu dáváme slovo autorstvu z prvního dílu, jindy představujeme nové skvělé ženy, které by neměly být přehlédnuty. Jsme rádi i za muže spoluautory, kteří s námi sdílí podobně kritický, feministický náhled na právo. Autorstvo této knihy je tvořeno lidmi z praktických právnických profesí i z akademie. Výsledkem tak je pestrá směs textů, některé jsou postavené na příbězích z praxe a zkušenostech s nespravedlivým fungováním našich institucí. Některé jsou spíše teoretické, doktrinální, některé jsou podloženy specifickým výzkumem, některé mají charakter statí nebo i esejí. Cílem bylo dát prostor rozmanité zkušenosti bez rezignace na akademickou kvalitu. Někdy jsme museli vystoupit z naší komfortní zóny, některé texty nevznikaly lehce. Domníváme se ale, že tvrdá práce se vyplatila. Jako editorky všechny texty detailně známe a stojíme za nimi, jsme na své spoluautorstvo pyšné.

Někdy jsme primárně chtěli zapojit konkrétní ženu a teprve poté jsme spolu s ní našli téma, o němž bude psát. Například Eva Petrová, skvělá právnička, která se celoživotně zabývá mezinárodními závazky České republiky v oblasti ochrany lidských práv a současně je předsedkyní českého Výboru pro práva dítěte, nám nabízela jak téma tělesného trestání dětí, tak i kojeneckých ústavů, což jsou dva neuralgické body českého práva a politiky, neodpovídající mezinárodním standardům ochrany dětských práv. Nakonec se rozhodla psát text *Nad kojeneckými ústavu se smráká*. Nebo soudkyně Klára Cásková se po poradě s editorkami pustila do tématu hygienických limitů pro zvedání břemen, které mohou bránit ženám stát se záchranářkami.

Tato kniha složením svého autorstva znovu dokazuje, že i muži jsou našimi spojenci v cestě za spravedlivější a laskavější společností pro všechny. Například Daniel Bartoň argumentuje, proč bychom měli zrušit promlčení u sexuálních deliktů, nebo Martin Kornel ve svém textu *Splátky hypotečního úvěru a jejich promltnutí do vypořádání společného jmění manželů* poukazuje na zpravidla pro ženy znevýhodňující výklad civilního práva prováděný českým Nejvyšším soudem.

4 Mužské obavy z feministického hnutí

Ačkoli nerovnosti v neprospěch žen ve společnosti přetrvávají a ke zlepšování dochází v ČR i jinde spíše pomalu (jak ukazuje např. *Evropský institut pro genderovou rovnost* prostřednictvím indexu genderové rovnosti),⁶ pozorujeme mezi řadou mužů i našich mužských kolegů a přátel zneuznání či frustraci z ženské vlny či energie poukazující na nerovnosti, nespravedlnosti a požadavek rovného zastoupení. Reakce na naše snahy, strach (nejen českých) mužů z feminismu, je další před námi stojící výzva.

Výzkumy stručně řečeno ukazují, že zatímco ženy se více a více stávají liberálnějšími, muži zůstávají konzervativní, nebo se dokonce stávají ještě konzervativnějšími.⁷ Tím vzniká následně významný rozdíl mezi muži a ženami v konkrétních věkových skupinách i napříč jimi. Ženy se postupně emancipují od nefunkčních tradičních (někdy chápaných jako konzervativních) schémat. A současně ženský hlas a vzájemná podpora přináší nové naděje a sny, ať je to sdílením zkušeností díky hnutí *#MeToo*, vyšším podílem žen absolujících vysoké školy než mužů, větším podílem žen, které díky své práci nejsou závislé na svých partnerech nebo rodinách, nebo ženami ve vrcholných patrech politiky, které se stávají vzory pro své následovnice.

Co však nová doba přináší mužům? Muži také potřebují emancipaci. V rámci projektu Mužského práva mají prostor publikovat, ukazovat ostatním cestu, jít na emancipační cestě spolu s námi. Jsme rády, že můžeme společně o aktuálním vývoji přemýšlet. Muži by měli a mohou svou pozici ve společnosti, v pracovním, ale i ve svém soukromém životě (podle hesla „osobní je politické“)⁸ zkoumat a promýš-

⁶ EIGE. *Gender Equality Index*. Dostupné z: <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2023> [cit. 2024-05-02].

⁷ SAAD, L. U. S. Women Have Become More Liberal; Men Mostly Stable [online]. *Gallup*. 07. 04. 2024. Dostupné z: <https://news.gallup.com/poll/609914/women-become-liberal-men-mostly-stable.aspx> [cit. 2024-08-03]. LATIFI, F. Young Women Are More Liberal Than Young Men, and It's Affecting Dating Culture [online]. *teenVOGUE*. 17. 04. 2024. Dostupné z: <https://www.teen-vogue.com/story/young-women-are-more-liberal-than-young-men-and-its-affecting-dating-culture> [cit. 2024-08-03]. BURN-MURDOCH, J. A new global gender divide is emerging [online]. *Financial times*. 26. 01. 2024. Dostupné z: <https://www.ft.com/content/29fd9b5c-2f35-41bf-9d4c-994db4e12998> [cit. 2024-08-03].

⁸ HANISCH, C. The personal Is Political [online]. 1969 a 2006. Dostupné z: <https://www.carolhanisch.org/CHwritings/PIP.html> [cit. 2024-08-03].

let. Měli by reflektovat svá privilegia, výhody a přizpůsobení společnosti jejich potřebám, např. že nemusí večer cestou domů přemýšlet o tom, jak se vyhnout případnému napadení, měli by reflektovat stereotypy o mužské racionalitě, síle, vůdčích schopnostech, řídičských schopnostech atd. nebo výhody plynoucí z toho, že muži jsou normou a ženy odchylkou – od lékařského výzkumu přes teplotu v místnosti po zkoumání bezpečnostních prvků.

Muži by ale měli též reflektovat své otěže, kterými je váže původně modernita, dnes asi postmodernita, tekutá modernita nebo (neo)liberální imperativ, jak kdo chce. Muž by měl podle tradičních stereotypů být nezávislý, úspěšný, dominantní, nezranitelný, živitelem rodiny, který pečuje, jen když „hlídá“, rozhodně zmužilý, a ne zbabělý atd. Je ale zdravé dřít do úmoru a nemoci se ani vybrečet, je zdravé jako správný chlap vypít každý večer šest piv a nacpat se bůčkem? Není. Muži v ČR páchají čtyřikrát více sebevražd než ženy, mnohem častěji jsou ohroženi závislostmi či bezdomovectvím. A do toho ženy a rovnost a Brusel, Istanbul, migrace, války... a bezmoc. Mnoho mužů se dnes cítí nejistých, ohrožených, bezmocných, ztrácejí půdu pod nohama. A to především proto, že to, co znali, vzorce, které viděli u svých otců a matek, už moc nefungují nebo jsou předmětem veřejné kritiky. Ženy už se málokdy chtějí věnovat výlučně péči o děti a muže a být na muži finančně závislé, nepovažují už za lichotky hvízdání na ulici nebo neakceptují pravidla etikety, že nikdy nemohou zaplatit společný oběd, ale zato musí sedět jen na přední půlce židle, aby vypadaly elegantně. Řada mužů by se možná chtěla vrátit ke starému tradičnímu světu a na to reagují i někteří političtí lídři. Proto někde dokonce dochází k regresi, zpříšňuje se potratová legislativa, zvyšují se rozdíly v odměňování nebo se neschvalují mezinárodní úmluvy proti násilí na ženách a dětech. Držet otěže pevně v rukou a řídit ostatní, stanovovat a udržovat pravidla, která disciplinují ženy i další podreprezentované skupiny, to je podstata „mužského práva“. Tyto staré vzorce se můžou jevit jako řešení. Návrat ke starým pořádkům a pravidlům může budit dojem záruky fungování společnosti. Do časů, kdy muži byli ještě muži a ženy ženami, jak někdy slýcháme. K tomu, co známe. K osvícenskému ideálu nezávislého jedince – muže, který vše zvládne, na nikom není závislý a nepotřebuje vzájemnost, protože ta je svazující a zraňující.

Řešením ale nepřekvapivě, podle našeho názoru, není být ještě větší, drsnější chlap, který nebrečí a všechno zvládne sám. Řešením je vzájemnost, vztahy, ohled, laskavost, transparentnost a solidarita, někdy třeba i terapie. Zdánlivá slabost přináší osvobození od tlaku soutěže, konkurence a neustálé potřeby vyhrávat nad někým. Tedy i svobodu. A to oběma stranám, mužům i ženám. A tím pádem větší rovnost. Jsme tím zpět u ideálů Velké francouzské revoluce, která přinesla 3 pilíře: volnost, rovnost a svornost neboli solidaritu, zpočátku byla tato třetí hodnota nazývána bratrstvím, ale je třeba ji vztahovat na všechny. Jestliže se ženy i muži v procesech emancipace potkají a propojí solidaritou, bude to, a v řadě případů už je, velká věc. V druhém dílu Mužského práva hledáme a ukazujeme na další místa a příležitosti pro tuto cestu.

5 Tentokrát začínáme kritikou ústavnosti

Věříme tomu, že naše čtenářstvo se seznámilo s teoretickými a historickými východisky feministické kritiky práva v prvním svazku Mužského práva (případně tak může kdykoli učinit). Tentokrát tedy zahajujeme naši knihu kapitolou o ústavnosti. Právě obecný genderově kritický pohled na ústavnost a její deficity, zejména pak v akademické či soudní interpretaci ústavního pořádku, považujeme za velmi důležitý. Barbara Havelková, Terezie Boková a Lucia Berdisová poukazují na (ne)konstitucionalizaci genderu v Česku a na Slovensku. Pavla Špondrová se zabývá ústavností případného zavedení kvót. Helena Hofmannová a Sarah Ouřednicková kritizují argumentaci českého ústavního soudu ve vztahu k právům LGBTQ+ lidí. Šárka Dušková nabízí možnost využití konceptu přiměřených úprav jako součásti zákazu diskriminace na základě pohlaví; poukazuje na to, že někdy skutečné rovné zacházení vlastně znamená zacházení odlišné, tedy poskytnutí určitého zvýhodnění. Tak jako naše anglosaské kolegyně považujeme za důležité přepisovat z feministického pohledu rozsudky vrcholných soudů (*feminist judgments*⁹) a tím přetvářet právní chápání světa jinými očima, než jsou ty privilegovaně mužské. Pro svět kontinentálního práva je to ústavní doktrína, z níž vychází právní regulace jednotlivých odvětví, kterou je třeba vystavit kritice.

Naše kniha pokračuje tématem genderově podmíněného násilí a zásahů do ženských těl. Tuto část zahajuje téma promlčení – kvůli prožitému traumatu, strachu či dalším důvodům ženy sexuální útoky nahlašují někdy třeba až mnoho let poté, co se staly jejich oběťmi. Přesto však potřebují, aby bylo takové jednání pojmenováno a případně i potrestáno. Text Daniela Bartoně poukazuje na to, že pro oblast sexuálních deliktů nelze uplatnit obvyklé argumenty ve prospěch promlčování trestnosti. Následuje text Pavla Houdka o naplňování povinnosti státu trestat veškeré zásahy do sexuální integrity, které nejsou konsensuální. Typické pro násilí vůči ženským duším a tělům není jen jeho bagatelizace, ale i nedostatečné odškodnění, což ukážeme ve vztahu k obětem domácího násilí (v textu Petry Presserové) nebo nuceně sterilizovaných žen (v textu Sandry Paškové). Byť už byl v trestním právu zaveden určitý standard ochrany obětí domácího a sexuálního násilí, v civilních řízeních jako bychom na to stále zapomínali – na tento nedostatek upozorňuje text Věry Novákové.

Adéla Hořejší pokračuje v kritice porodnického násilí, nyní se zaměřením na soudní rozhodování o těchto případech. Text Petry Masopust Šachové o potřebách obětí sexuálního násilí ve světle restorativních přístupů ukazuje užitečnost postupů restorativní justice i v případech týkajících se sexuálního násilí. Evropským závazkům chránit uprchlíky pronásledované z důvodu sexuální orientace a genderové identity se ve svém textu věnuje Jana Bedaňová.

⁹ Feminist Judgments Projects [online]. *Feminist Judgments Projects*. Last updated: 6 April 2022. Dostupné z: <https://criticaljudgments.com/feminist-judgment-projects> [cit. 2024-08-03].

Nemohly jsme se vyhnout ani otázce potratů, byť u nás ženy nejsou vystaveny takovému nerespektování své tělesné autonomie v této oblasti jako třeba ženy v Polsku nebo v některých částech Spojených států. Aneta Bernardová se zaměřila na problematiku přístupu k potratům v Česku pro Polky a dezinformace s tím spojené. Kateřina Stojanová pak analyzuje pomalou a ne příliš viditelnou snahu některých nátlakových skupin měnit i českou legislativu v této oblasti nebo na některé deficity aktuální právní úpravy.

6 Mužský svět profesí a politiky

Ženy právničky opakovaně čelí tomu, že svět právnických a obdobných profesí je vnímán jako svět mužského práva, počítá sice se ženami na nižších pozicích, bez nichž by nemohl fungovat, ale ve svých vyšších patrech je dosti uzavřený ženám, pokoušejícím se v něm prorazit. Nejde však o to, že by ženy byly výslovně vylučovány, jen pravidla fungování právnických a dalších profesí byla nastavena privilegovanými muži s tradičními představami a životní zkušeností a ženy v tom světě obtoží jen tehdy, když se těmto pravidlům přizpůsobí. Což se však dělá dosti těžko, pokud tyto ženy mají pečovatelské úkoly, ať už ve vztahu k dětem nebo třeba k lidem s postižením či starším lidem ve své rodině. Navíc v pracovním prostředí ženy, zejména mladé ženy v juniorních pozicích, musí čelit sexismu, někdy až nevybíravému sexuálnímu obtěžování či vydírání; s příběhy mladých žen, které to vše zažily v české advokacii, nás seznamuje text Markéty Brabcové.

Ženskému údělu pečovat a sloužit se věnuje i text *Umění pokorně čekat: vertikální genderová segregace v českém soudnictví pohledem soudkyň* od Maríny Urbánkové, Barbary Havelkové a Davida Kosaře, který ukazuje na to, že ženy v justici většinou přijaly společenské genderové stereotypy. Kateřina Šimáčková ve svém textu *Jak brání profesní i společenské stereotypy v nalezení optimálních řešení soudních sporů o děti* poukazuje na to, jak popsané přijetí genderových stereotypů může být překážkou dosahování nejlepších výsledků.

Kristýna Abel Benešová pak v textu *Ženský spolek v právu: prostor pro ženskou solidaritu nebo přežití?* ukazuje důležitost ženské profesní solidarity. Už v prvním svazku *Mužského práva* jsme apelovaly na ženy, aby se pokusily vnímat ostatní ženy jako pomoc, ne jako soupeřky. Je třeba učit se vytvářet prostředí vzájemné ženské podpory a porozumění.

Vedle kapitoly o mužském světě právnických a podobných profesí tato kniha nabízí i osobní reflexi advokátky a senátorky Adély Šípové, seznamující nás s trampotami ženy zákonodárkyně, která chce svou práci dělat pořádně a nezávisle. Její text také potvrzuje, že ani soukolí českého parlamentu by nefungovalo bez žen, na které se ale nezaměřují reflektory a které v asistentských a pomocných pozicích často dělají skutečnou práci místo politiků. Petra Ali Doláková ve svém textu *Mužský svět diplomacie* popisuje potíže žen diplomatek i manželek diplomatů.

7 Potřeba kultivace veřejných politik

Asi nejdůležitějším tématem přežití naší civilizace je téma ochrany klimatu, přírody a planety. Naše kniha tedy nabízí jeden z prvních českých textů obsahujících genderovou kritiku ochrany životního prostředí. Denisa Skládalová a Vojtěch Vomáčka se ptají, proč muži jednají o změnách klimatu a ženy chodí pro vodu.

Dalším velmi aktuálním tématem je problematika vlivu sociálních sítí a umělé inteligence na naše životy. Otázce, jak může nastavení algoritmů zesilovat společenské napětí i předsudky a jak proti tomu právně vystupovat, se věnují Monika Hanych s Markem Pivodou v textu *Algoritmická diskriminace: neviditelné nerovnosti ve světě zkreslených dat*.

O tom, že na společnost má vliv i typické zobrazování žen a mužů ve veřejném prostoru, včetně reklamy, není pochyb. Která reklama a dle jakých kritérií je sexistická, a tudíž nežádoucí, jak tato kritéria interpretuje pomocí různých výkladů morálky a rovnosti Nejvyšší správní soud, diskutuje Jana Kvasnicová na příkladu konkrétní judikatury k reklamě na zastavárnu, tvořenou fotografií dívky ve spodním prádle opírající se o automobil.

Autorky kritizují i české školství, ať už z pohledu nedostatečně genderově rovnoprávného vzdělávání pod heslem „holkám rodinku, klukům technicky“ (Petra Kalenská), tak i z pohledu nedostatku citlivosti a vnímavosti pro potřeby autistických dětí (Jiřina Chmelová a Hana Lupačová *Žáci se zdravotním postižením: Dejte jim taky příležitost vzdělávat se a měnit svět*). Zuzana Andreska ukazuje, jaké výzvy přináší snahy řešit genderově podmíněné násilí, zejména obtěžování, na vysokých školách.

Naše kniha je součástí veřejné debaty nejen o právu, ale i o způsobu, jak tuto debatu vést. Asi každá žena-právníčka, která nastolovala téma větší citlivosti práva pro zvláště zranitelné lidi nebo demaskovala jiné zavedené stereotypy, se setkala s kritikou poukazující na rozpor emocí a ratií, s dobrými radami o tom, že právníky přece nemá vést při rozhodování srdce, ale rozum. Trochu subverze do tohoto narativu přináší text Venduly Kolařík Mezeiové a Anny Durnové, který se na případu debaty o zákazu otců u porodu zamýšlí nad uznáním emocí ve veřejném a právním diskurzu.

Nový, radikální pohled nabízí i Nicole Štýbnarová v příspěvku *Mají ženy práva, jen když je to ekonomicky výhodné?* Do jaké míry jsme ochotni ženám garantovat práv, prostě proto, aby měly práva, a ne proto, že jsou instrumentální pro jiné cíle?

Je nasnadě, že nepřítomnost určitých témat a přístupů ve veřejném rozhodování souvisí s nepřítomností žen v rozhodovacích pozicích při tvorbě politik. Že je legitimní a slučitelné s principem rovnosti účast žen na rozhodování aktivně zajišťovat přijímáním pozitivních opatření, diskutuje Zuzana Fellegi ve svém příspěvku *Ke koncepčním základům genderové rovnosti a pozitivních opatření ve veřejném rozhodování*.

8 Práce

Česká republika je zemí s jedním z nejvyšších rozdílů v odměňování mezi muži a ženami (tzv. *gender pay gap*). Jedním z důvodů je vysoká penalizace mateřství i sociální stereotypy vedoucí k tomu, že ženy obvykle přebírají většinu pečovatelských rolí v rodinách. Na vině je ale i nevhodné nastavení veřejných politik, například nedostatečná transparentnost v oblasti odměňování, čímž se zabývají texty Lucie Obrovské (*Trnitá cesta k rovnému odměňování žen a mužů aneb poznáme práci stejné hodnoty?*) a Elišky Hronové a Heleny Kopa Bončkové [*Proč se v Česku neptáme „Kolik vyděláváš?“ aneb (ne)rovnost odměňování žen a mužů a nástroje transparentnosti*].

9 Změny v oblasti rodiny a péče

Již v prvním dílu Mužského práva jsme se se Zuzanou Andreskou ptali, zda je i péče prací. Tím jsme tematizovali skutečnost, že neplacená rodinná péče je vykonávána zpravidla ženami a že kulturně zakořeněná vazba mezi péčí a ženstvím brání realizaci formálně stanovené rovnosti mezi ženami a muži. Česká advokátka Hana Gawlasová v jednom svém vystoupení parafrázovala rozdíl přístupu žen a mužů v práci tak, že muži dělají, co je baví, a ženy to, co je třeba. To se znovu prokázalo v situaci covidové pandemie – ženy převzaly většinu úkolů spojených s domácí výukou dětí, ale i vaření pro celou rodinu nebo podporu a motivaci ostatních. Situaci ještě zhoršily nepřímo genderově diskriminační předpisy české sociální ochrany, jak popisuje ve svém textu Kristina Koldinská.

V minulém dílu jsme upozorňovaly na problémy spojené s penalizací mateřství a na skutečnost, že mimo jiné i kvůli péči o děti mizí ženy mezi třicítkou a čtyřicítkou z veřejného a profesního prostoru a pak už se nikdy kariérně a příjmově nevyrovnejí svým mužským kolegům. V návratu zpět do plné profesní aktivity jim pak mohou bránit další pečovatelské povinnosti, zejména ve vztahu k jejich rodičům a prarodičům. Péče o starší členy domácnosti je pak ještě méně společensky uznávána a právně zohledňována než péče o děti. Šárka Homfray popisuje ve svém textu *Jak právní úprava přispívá k překérnímu postavení neformálně pečujících o (nej)starší generaci?* potíže, jimž čelí zpravidla ženy, které se rozhodnou či jsou okolnostmi donuceny pečovat o své rodiče či prarodiče nebo jiné starší osoby, které péči potřebují.

Právě proto, že jedna z nejdůležitějších bitev kulturních válek je ochrana tradiční rodiny a manželství a tradiční dělby rolí v nich, tak tento díl Mužského práva vypráví i o možnostech nemonogamních či neheterosexuálních vztahů (texty Andrey Baršové, Petra Aghy nebo Adély Horákové). Ostatně ve společenské realitě vidíme, že možná nejtypičtější českou rodinou je žena samoživitelka se dvěma dětmi a že někdy základem dobré rodiny může být dobrý rozvod. Snaha o udržení nefunkční

rodiny za každou cenu prostě není tím nejlepším řešením ani pro dospělé, ani pro děti, právě proto se musíme zaměřit na dobré fungování české opatrovnické justice, která ochrání nejslabší a současně ponechá dostatek svobody a participace všem aktérům, jichž se rozhodování týká (o tom píše Kateřina Šimáčková).

Nastavení našeho sociálního a právního systému by mělo být takové, že poskytne dostatek autonomie a svobody tam, kde není jeho zásahů třeba, a podporu a pomoc tehdy, kdy se lidé bez ní neobejdou. Nikomu by neměla být vnucována řešení, která mu nevyhovují, naopak bychom měli zvýšit citlivost a laskavost v přístupu k těm nejzranitelnějším. Případová studie autorky Kláry Ille o jedné nezletilé matce bez vlastního rodinného zázemí ukazuje na nedostatečné nastavení české legislativy a správní praxe, aby skutečně pomáhala všem dětem v nesnázích.

10 Co zůstává naším cílem i v této knize

Stejně jako v prvním svazku Mužského práva chceme zdůraznit, že ačkoli se snažíme nastavit naši společnosti zrcadlo a poukázat pohledem genderové kritiky na situace, kdy právní pravidla nepůsobí neutrálně, a proto mohou vytvářet nespravedlnosti, naším cílem není kohokoli omezovat v jeho volbě životní strategie. Jen by to podle nás měla být jeho svobodná volba, nikoli jednání vynucené okolnostmi či očekáváními ostatních. Ostatně i jednotlivé autorky a autoři naší knihy se často neshodnou a vidí různou optikou. Naše kniha nemá obsahovat jednu doktrínu, ale má být otevřenou konverzací – nepředpojatým a otevřeným představením odborných a společenských postojů, které spojuje zájem o spravedlnost a genderovou rovnost.

Jen otevřená diskuse, spravedlivě nastavená pravidla a jejich férová aplikace totiž otvírají možnosti svobodného rozhodování každé lidské bytosti tak, aby si opravdu každá mohla jít svou vlastní cestou za štěstím.